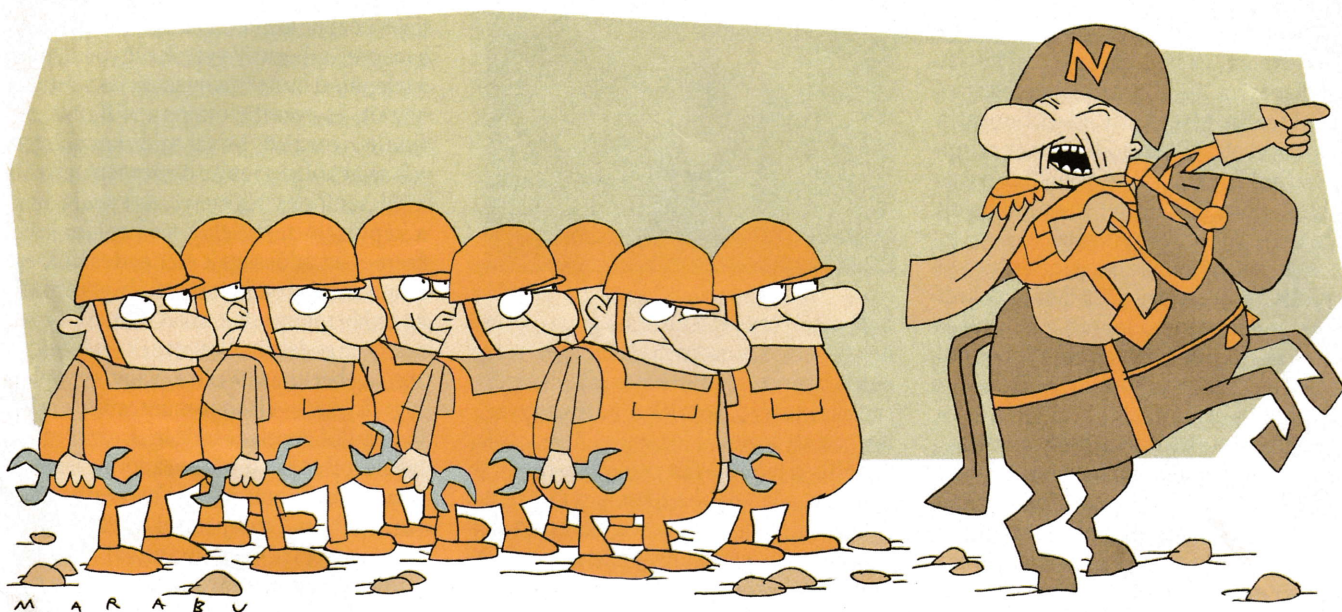

A gazdaság minden szegletébe benyomuló állam

Puha pénzek, kemény csaták

Válságos esztendőkből nagy nyomás nehezedik az államra, hogy mentse meg azokat, akik tovább nyújtóztak pénzügyi takaróiknál: önkormányzatokat, devizaadókat, közintézményeket, vállalatokat. A magyar kormány ennek eminens módon igyekszik eleget tenni, nem mérlegelve az elharapódzó kimenekítések következményeit, például a hatékonyság romlását és a pénzügyi fegyelem lazulását.

A POLGÁROK EGYMÁSSAL, valamint a települési vezetőkkel összefogva szerettek volna az életükön változtatni, ezért fejlesztéseket hajtottak végre – indokolta az önkormányzati eladósodást Lázár János. Hódmezővásárhely korábbi polgármestere – ma a Miniszterelnökség irányítója és a legnagyobb fejlesztési kassza kezelője – ehhez azt fűzte hozzá, hogy az állam korábban kevés pénzt adott a közszolgáltatások működtetéséhez, az ott lakók életminőségének javításához, ezért a közösségek működési hitelekkel halmoztak fel. Majd meglebegtette a biztonságlevelet Hódmezővásárhely 22,5 milliárdos tartozásának állami átvállalásáról.

Nem ez az egyetlen város, amely ilyen kolosszális ajándékban részesült. A magyar állam valamennyi település tartozásait magára vette, mégpedig kellő mérlegelés nélkül. Az eladósodás Lázár által említett

motivumait persze aligha lehetne vitatni, ám a pénzügyi fegyelem szempontjából a két eset, az életkörülmények javítása és a forrás-hiány nem eshetne azonos elbírálás alá.

Tény, hogy a túlzott hiány megfékezésére ítélt kormányok igyekeztek a központi költségvetés legnagyobb tételein spórolni, és ilyen az a fejezet is, amely az önkormányzati támogatásokat tartalmazza. De az állami megszorítások ellenére, olykor azokkal dacolva, súlyos kölcsönökből végrehajtott jóléti beruházások felvetik a moral hazard, az erkölcsi kockázat kérdését. Márpedig több önkormányzat kifejezetten arra játszott, hogy alacsony kamatozású svájcfrank-hitelt váltson át magas hozamú forintbetételre, befektetésre némi nyereség fejében. Sőt 2008 novemberében a Fidesz vezetői, a kaposvári polgármester Szita Károllyal az élen, kifejezetten arra buzdították a képviselő-testületeket, hogy hozzanak előre beruházásokat, csökkentsék a helyi adókat,

imígyen ellensúlyozva a Gyurcsány-kormány úgymond népnýúzó intézkedéseit. Mindezeket mérlegre téve az önkormányzati adósságok sommás állami átvállalása sem fiskális szempontból, sem morálisan nem igazolható. Azok számára kifejezetten sértő, akik fegyelmezetten gazdálkodtak.

„Azoknak az önkormányzatoknak a vezetői, amelyeknél csak kevés adósság halmozódott fel, utólag megbánhatták, hogy takarékoskodtak a közpénzzel” – idézi a tipikus vélekedéseket Kornai János A puha költségvetési korlát című, minap megjelent könyvében (lásd Sorvezető című írásunkat). A Harvard professzor emeritusa abból indul ki, hogy 2010 végére a 3176 település 1257 milliárd forint adósságot halmozott fel, ennek 82,6 százaléka 150 településnél koncentráldott, és hogy „a Fidesz-KDNP-kötődésű önkormányzatok eladósodása nagyobb mértékű volt”. Vagyis ők voltak a fő ▶

Sorvezető

A „puha költségvetési korlát” kifejezést negyven évvel ezelőtt Kornai János hozta be a magyar közgondolkodásba, aki nek ezt taglaló régi és új írásait a minap adta ki a Kalligram. A szindróma lényege: valamely szervezet viselkedését befolyásolja az a várakozás, hogy súlyos pénzügyi baj esetén úgyszólamint kimentik. Korábbi, még a tervgazdasági években írt tanulmányaiban Kornai a háztartások és a vállalatok összehasonlításával jellemezte a jelenséget. Előbbiek szigorúan csak annyit költhetnek, amennyi a bevételük, ezért költségvetési korlátjuk kemény. Az állami vállalatokat viszont rendre kisegítette, megtámogatta a költségvetés, s vezetőik ezt már szinte bekalkulálták a működésükbe. A vállalatok puha költségvetési korlátja volt a hiányjelenségek egyik oka.

A kapitalizmusban a gazdasági szereplők többsége számára kemény költségvetési korlátot jelentett a bevétel és az elérhető hitel; aki ennél többet költött, elvérzett a versenyben. De alkalmanként kormányzati kimenekítés is szóba került. Utóbbi a 2008-as válság után gyorsan terjedt, emiatt a puha költségvetési korlát szindrómájával világszerte egyre alaposabban foglalkoznak a tudósok. Akadnak olyan gazdasági monstrumok, amelyek már túl nagyok ahhoz, hogy csődbe menjenek, és léteznek olyan társadalmi érdekek, amelyek valóban igazolják a mentőmanővereket.

Ebben a helyzetben Kornai a következő összefoglalást adja:

■ **Kimenekíthető gazdasági alanyok:** a háztartások, vállalatok, nem kormányzati szervezetek, nagy beruházási projektek, helyi önkormányzatok, költségvetési intézmények – és maga a központi kormányzat.

■ **Kimenekítők:** az állam, a nagybankok, azok konzorciumai, az IMF, az Európai Unió.

■ **A kimentés módja:** adótarozás elengedése, terhek csökkentése, törlesztési feltételek javítása, adósság elengedése, kölcsön nyújtása nem hitelképes gazdálkodó szervezetnek.

■ **A költségvetési korlát felpuhulásának következményei:** Ha ez a lehetőség

TURY GERGEVY

KORNAI JÁNOS. Befészkezi magát

befészkezi magát a gazdaság szereplőinek tudatába, kevesebb erőfeszítést tesznek a nyereség növelésére, a költségek csökkentésére, romlik a hatékonyság, lankad az innovációs kedv. A vezetők inkább a lehetséges támogatóikra figyelnek, a járulékhajzásra koncentrálnak, nem a piacra. A gazdaságban tompul az érzékenység, a szereplők nem az árjelzések alapján döntenek. Ha egy gazdaságban fizetés nélkül is lehet vásárolni, hiszen az állam utólag állja a ceket, indokolatlanul megugrik a kereslet, meglódnak a piaci alapot nélkülöző behúzások.

A következtetések levonásaival Kornai fölöttébb óvatos. Nem szabad a kimentési akciókat automatikusan életbe léptetni, előbb gondosan elemezni kell az okokat, s ha személyi felelősség is felmerül, le kell vonni a következtetéseket; a megoldáshoz a belső tartalékokat is mozgósítani kell, nem szabad beérni a közpénz odaítélésével; a segítséget szigorú feltételekhez kell kötni és így tovább. „Ha lelkiismeretes mérlegelés után a kimentés mellett döntenénk – figyelmeztet Kornai –, akkor azt annak tudatában kell megtenni, hogy elkerülhetetlenek lesznek a hosszú távon hátrányos következmények, legfőképpen a pénzügyi fegyveremre gyakorolt züllesztő hatás révén.”

► kedvezményezettjei a tartozás elengedésének is. A tisztességes és takarékos gazdálkodást folytató önkormányzatok közül azok, amelyek alig vagy egyáltalán nem adósdottak el, átlagosan s lakosonként csaknem 50 ezer forint „nemzeti ajándéktól” estek el – összegez Kornai. Ezeket a településeket most azzal kompenzálják, hogy négy év alatt 50 milliárd forint fejlesztési támogatáshoz jutnak. Ez áll szemben 1374 milliárd forint elengedett tartozással.

A precedens ára

A mentőmanővernek a hangzatos politikai érvelésen kívül speciális oka is volt: az erőteljes központosítás. Az állam előbb elvette a megyei önkormányzatok vagyonát, majd a települési önkormányzatok iskoláit, kórházait, és cserébe magára vállalta azok finanszírozását. Mivel az önkormányzatok saját költségvetése összeesett, elszállt a kölcsöntörlesztés esélye. Azt pedig, hogy a képviselő-testületek ne kapjanak vérszemmet az adósságok elengedésétől, egy alkotmányos erejű jogszabály garantálja: az önkormányzatok most már csak a kormány engedélyével vehetnek fel hitelt, kizárólag beruházási célra. Vagyis gyeplőre fogták őket – viszont mentesültek a felelősség alól. Az eladósodásnak ezzel együtt borítékolhatóan új köre kezdődik, legelőbb a kritikus finanszírozási helyzetben lévő városokban, Budapesttel az élen. Mivel költségvetését forráshiánnyal tervezték, a főváros 20 milliárd forint új kölcsönt kíván felvenni, az erre kiírt közbeszerzést az OTP Bank nyerte el.

Feltehetőleg a kormányzat köreiben is felismerték a veszélyt, hogy a kimentést most már azok a polgármesterek és képviselők is precedensnek tekintik, akik eddig komolyan vették a törvényt: a veszteséges gazdálkodás következményei az önkormányzatot terhelik, kötelezettségeiért az állami költségvetés nem felel. Mint látszik, azok sem feleltek érte, akik grandiózus adósságokat hoztak össze. És nem csupán az elmúlt néhány esztendőben. A települések költségvetési korlátja a rendszerváltás óta puha volt, a túlköltekezők időről időre központi segítségben részesültek. Ha nem ez a helyzet, Pécs aligha lehetett volna Európa kulturális fővárosa, Hódmezővásárhely nem dúskálhatott volna a javakban – az Állami Számvevőszék jelentése szerint 2010 végére 20,7 milliárd forint adósságot halmozott fel, miközben éves működési bevétele 12,4 milliárd forint volt –, és Budapest nem lenne ►

Hívják a mentőt

Ismét halaszthatatlanná vált a kórházak soron kívüli pénzügyi kimentése, pedig a múlt év végén 35 milliárd forint többlettámogatást kaptak. Az azóta felhalmozott, összeségében 70 milliárd forintot megközelítő lejárt adósságállomány kifizetéséhez már az új egészségügyi államtitkárnak, Zombor Gábornak kell kilincselnie a Nemzetgazdasági Minisztériumban. A nyárra ígért gyorssegélyhez az Egészségbiztosítási Alap minden tartalékára szükség lehet. Az államtitkár szerint az év második felére készülhet el egy olyan konszolidációs javaslat, amely középtávon megakadályozza az adósság újratermelődését. A hasonló nagyságú és profilú intézmények gazdálkodása között indokolatlanul nagyok tűnnek a különbségek, az okokat egyenként meg kell vizsgálni, és utána tesznek javaslatot a megoldásra – fogadkozik Zombor.

Bár bizonyára a vezetőkön is múlik, melyik létesítmény jön ki a keretből, és melyik halmoz fel kezelhetetlen adósságot, a személyes felelősséget nehéz megragadni, mivel az egészségügyben egymásra torlódtak a rendszerhibák. Átgondolt, feltételekhez kötött gazdasági mentőakció legutóbb 2002-ben, azt megelőzően pedig 1996-ban történt. Hiába büszkélkedett Orbán Viktor kormányfő, hogy „sikeresen megakadályoztuk a rendszer összedőlését, sőt jelentős fejlesztését is végrehajtottuk”, ezzel csak elföldi a valós gondokat. Az első Orbán-kormány idején, 2000-ben a kórházi adósságok a kiadások 2 százalékára rúgtak, ami a szakirodalom szerint még menedzselhető, a határ valahol a 3-4 százalék körül van. A következő ciklus közepén, 2003–2004-ben az eladósodottság 1,3 százalékra mérséklődött, ám a Gyurcsány-kormány 2006 nyarán meghirdetett stabilizációját követően, 2007-re 5 százalékra duzzadt. Most, hogy „gyógyul az egészségügy”, meghaladja a 10 százalékot.

A 2010–2014 közötti kormányzati ciklusban szinte kivétel nélkül valamennyi kórház a hozzá kapcsolódó járóbeteg-ambulanciával együtt állami fenntartásba és kontroll alá került. Az államosított intézmények szakmai és gazdasági vezetői posztjaira pályázatot írt ki a minisztérium, a régi vezetők cseréje vagy megerősítése is „a kétharmad” kiváltsága volt. A kormány bizalmát élvező vezetők azonban szemernyivel sem gazdál-

A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM KLINIKAI KÖZPONTJÁBAN. Állandó infúzió

kodtak felelősebben, mint elődeik, ha a lejárt adósságokat tekintjük mércének.

Pedig fékek és ellensúlyok, legalábbis elméletben, léteznek: a költségvetési intézmények a január elsejétől érvényes új számviteli rendben nem költhetnek többet, mint amennyi a bevételük. Ennek ellenére a Magyar Államkincstár, amely a kórházi számlákat vezeti, még nem avatkozott közbe. Ha hatásköre szerint járna el, gyorsan megsüthetné, hogy miatta halnak meg betegek. A másik féknek is fognia kellene, hiszen a 2004-ben bevezetett úgynevezett teljesítményvolumen-korlát továbbra is érvényes, ha időközben át is esett néhány módosításon. Ez annyit tesz, hogy az Országos Egészségbiztosítási Pénztár csak részben vagy egyáltalán nem honorálja a kórházak többletteljesítményét, vagyis ha a megadott határértéken felül is ellátnak betegeket.

Kormányokon átívelő, nehezen kivitelezhető feladatnak bizonyult a feleslegesnek, drágának, nem hatékonyak ítélt kapacitások csökkentése is. Az 1992-ben még kis híján százezer kórházi ágyból a Horn-kormány 1997-re ötezret számolt fel, az első Orbán-kormány pedig további háromezret. A Gyurcsány-kormány egészségügyi minisztere, Molnár Lajos 25 kórház bezárására tett javaslatot, csakhogy heves politikai ellenállásba ütközött; végül az Országos Pszichiátriai Intézet, a Svábhegyi Gyermekkorház, a Szabolcs utcai gyógyintézet, a BM-kórház és a szikszói ispotály szűnt meg. Könnyebben kivitelezhetőnek bizonyult a részleges csonkolás: minden ötödik aktív kórházi ágy és velük számos osztály felszámolása. Ugyanebben a cipőben járt Szócska Miklós, a most leköszönt egészség-

ügyi államtitkár. Valamennyi bezárási javaslat a fideszes országgyűlési képviselők tiltakozásán futott zátonyra, így neki is be kellett érnie az ágyszámcsökkentéssel. Ez azonban nem alkalmas takarékoskodásra, a kiadások nemhogy mérséklődtek volna, de tovább nőttek.

A krónikus eladósodáson nincs mit csodálkozni, vélik az egészségügyben dolgozó gazdasági vezetők, hiszen az egy teljesítményegységre jutó finanszírozás öt éve nem változott. Közérthetően: ma is ugyanannyi pénz jár egy vakbélműtétért, mint fél évtizede. Miközben a kiadások (bérek, energia, dologi költségek) növekszenek, a központilag szabályozott bevételek ezeket nem fedezik. Összességében több mint egyhavi finanszírozás hiányzik a rendszerből. Vagyis az intézmények költségvetését az egészségügy irányítói ítélik tartós veszteségre.

Nem csoda, hogy a bajba jutottak megsegítése beépült a finanszírozásba – bár ez rendszeridegen eleme a gazdálkodásnak. A november végi, december elejei „konszolidáció” sajátos költségvetési elemmé vált. Előre sosem tudni, mennyi lesz, a kifizetetlen számlák mekkora részét fogja fedezni, és odaítélése is meglehetősen szubjektív, kiszámíthatatlan. Üzenete szembemegy a józan ésszel: aki nem adósodott el, spórolt a dolgozókon és a betegeken, az kevesebbet vagy semmit sem kap. Míg az a kórház, amelyik fedezet nélkül indított beruházást, így emelt bért, nagy valószínűséggel számíthat a kimentésre. Annál is inkább, mivel a Magyar Államkincstár májusi öszszesítése szerint az adósság többségét az orvosegyetemek klinikái, a megyei kórházak és az országos intézmények egy része hozta össze. A legnagyobbak. ■ GÁTI JÚLIA

TURY GERGELY

Elfüstölt tízmilliárdok

Állami mentőakciók nélkül rég le kellett volna húzniuk a rolót a magyar húsipar jelentős szereplőinek. Az ágazat vállalkozásai folyamatosan válságban vannak, csak a kormányzati beavatkozásoknak köszönhető, hogy az ismert márkák, mint a Gyulai vagy a Pápai, nem mentek feledésbe. Legutóbb tavaly folytak milliárdok a cégekhez – az állami támogatás uniós tilalmát kijátszva, az önkormányzatokon keresztül. Gyula 1,8 milliárd, Pápa 1,5 mil-

Az MFB-nek a húsipari cégekkel kötött hitelszerződésai, 2011. január 1-je után (millió forint)

BÉK-Agro Kft.	3,1
Benkó Hús Kft.	23,3
F-1 Kft.	4,5
Hungaro-Food 2009 Kft.	744,6
Kapuvári Bacon Húsipari Kft.*	2000,0
Kapuvári Hús Zrt.*	1520,0
Kolos Agro Kft.*	73,3
Kometa 99 Zrt.	2072,1
Kurucz Agro Kft.	70,0
Kurucz Farm Kft.	200,0
Pannon Brojler Szövetkezet	291,8
Pápai Csomagoló Kft.**	4744,9
Pápa-Ser Sertésenyésztő Kft.	594,4
Piginveszt Sertés hústermelő Kft.	60,0
Puru Food Kft.	14,5
Vén Família Kft.	241,7

*Felszámolás alatt. **Teljes neve: Pápai Szeletelt és Darabolt Hústermékek Csomagoló Kft. Forrás: MFB

liárd, Kaposvár pedig nagyjából 3,8 milliárd forint apanázst toltatott be a vergődő cégekbe.

Ezt követően ismét az államnak kellett közbelépnie, hogy Pápan ne szűnjön meg a sertésfeldolgozás és a húskészítménygyártás, s ezzel együtt több mint 800 helybéli munkahelye (egy éve még ezer fölött volt ez a szám). Már nem először. A város húsipara tekintélyes múlttal büszkélkedhet, és az állami gyámkodásnak is változatos története van. A mai cég elődje, a Pápai Hús Zrt. 2006 decemberében rogyant meg, miután tulajdonosa, a Carnex-csoport bedőlt. A cég 5 milliárd forinttal maradt adós. Kétéves felszámolási eljárást és némi huzavonát követően a Gyurcsány-kormány úgy döntött, a Pápai Hús 1913 Kft.-nek – amelynek a város önkormányzata, valamint a Pápa környéki önkormányzatok tulajdonában álló vízmű is tagja volt – a Magyar Fejlesztési Bank (MFB) 5,5 milliárd forintos hitelt nyújt. Az bizonyára a véletlen számlájára írandó, hogy Gyurcsány Ferenc Pápan született.

A Pápai Hús megmentését nem egy vállalkozás felkarolásaként, hanem „ágazati mentőakcióként” jellemezte Varga Jenő, a felszámoló Vectigalis Zrt. vezérigazgatója, aki most az állami felszámolót, a Nemzeti Reorganizációs Nonprofit Kft.-t vezeti. Az anyacég és a hozzá tartozó Pápa-Ser Kft. azóta szinte minden évben veszteséget termelt, ezzel azonban nem volt egyedül; az egész ágazat válságban van, ahogy a húsipari szereplők mondják, legalább húsz éve.

Ennek egyik és talán legfőbb oka, hogy az országban megtermelt sertések száma kevesebb mint felére csökkent, már alig haladja meg a 2,5 milliót. A feldolgozók jórészt külföldről szerzik be az alapanyagot – sertést, illetve félsertést – a termeléshez. Működésükbe a feketézők is belevárnak, akik számla nélkül adják-veszik a disznót.

A megrogyott pápai cégbe, amely 2008-tól 2013 közepéig közel 8,5 milliárd forintnyi tartozást halmozott fel, tavaly tavasszal a pápai önkormányzatot keresztül 1,5 milliárd forintot nyomott bele az állam, ám hiába, mert a beszállítók csődeljárást kezdeményeztek. Idén februárban az anyacég csődegyezsége jogerőre emelkedett, a napokban pedig a leányé, a Pápa-Ser Kft.-é is. Közben tavaly decemberben a kormány egy határozattal újabb beavatkozást készített elő, amely hasonló elven működik, mint a 2008-as. A Pápai Szeletelt és Darabolt Hústermékek Csomagoló Kft. – amelynek többségi tulajdonosa az önkormányzat – 3667 millió forint beruházási hitelt kapott az MFB-től, állami kezességvállalás mellett. Ebből az összegből megvásárolta a Pápai Hús 1913 Kft.-t, amely kifizette tartozásai egy részét. A csődegyezségben megállapított 1334 millió forint a hitelezői igényeknek nagyjából a felét fedezi (a másik felét a hitelezők elengedték), 1775 millió forintot a bankhitelek törlesztésére fordított, 469 millió forint pedig a fizetési moratórium alá nem eső kötelezettségekre, például közüzemi költségekre ment el. A kölcsönhöz félmil-

▶ tömegközlekedés. Sőt talán az egész országban nem működne állami vasúti szolgáltatás, hiszen a MÁV-csoportot is csak sorozatos költségvetési segítséggel, feltőkésítésekkel, állami garancia mellett, könnyű kézzel nyújtott hitelekkel tartják fenn.

Körkörös hadviselés

A „puha költségvetési korlát” szindrómát érdemes szélesebb körben is szemrevételezni. A vele járó hatékonyságromlás mellett a pénzügyi rendszer lezüllesztése, végső soron a korrupció különböző formái is mindmind összefüggnek vele.

A hatások a legmarkánsabban a devizaalapú hitelek kormányzati kezelésében mutatkoznak meg, amibe a bankok elleni, uszítással ékes hadviselés és az adósok folyamatos hitegetése is beletartozik. A 2008-

as pénzügyi válságra sikeres választ adó országokban stabilizálták a bankrendszert, akár az IMF segítségével, akár átmeneti államosítás árán is, megtisztították rossz hiteleitől, ennek eredményeképpen egy-két éves visszaesés után ismét fellendült a hitelezés, ami segítette a kilábalást. De nem Magyarországon, ahol az állam 2010 óta Európa legsúlyosabb bankadójával vesz el százmilliárdokat a pénzintézetektől, függetlenül azok gazdálkodási eredményeitől, a feltőkésítést pedig az anyabankokra hagyta. Ők eddig nagyjából 3 milliárd euróval erősítették meg magyarországi leányaikat – ennyi pénzt spóroltak meg az őket megkoptató központi költségvetésnek.

Máig tart a huzakodás: a kormány egyre fokozta a prést, a bankok igyekeztek áthárítani ügyfeleikre a terheket, olykor saját erőfőlényükkel visszaélve. Erre a politikuskok által feltüzelt adósok perre mentek,

részgyőzelmeket arattak. A baj az, hogy ebben a képletben még mindig benne van a pénzügyi összeomlás lehetősége is.

A magyarországi bankok költségvetési korlátját, a hitelezés felfuttatása során, a külföldi anyabankok puhították meg, megengedve, sőt ösztönözve, hogy az itteni pénzintézetek a betéteket jóval meghaladó mértékben nyújtsanak kölcsönöket. Ez most, a tőkeáttételek nemzetközi leépítése során akkor is visszaütne, ha a magyar kormány uralkodna kizsákmányoló hajlaimain. De nem teszi. Az eredmény: visszavonulás a magyar piacról, zsugorodó hitelezés: a bázeli Nemzetközi Fizetések Bankja szerint 2012-ben a GDP csaknem 10 százaléka, tavaly több mint 5 százaléka megfelelő forrást vontak ki. Még súlyosabb következményekkel jár, hogy az állam a devizaalapú hitelek felvevőit, az önkormányzatokhoz hasonlóan, differenciálatlanul

A GYULAI HÚSKOMBINÁT RAKTÁRÁBAN. Állami márkavédelem

jóvoltából a város számláján, és a pénzt az önkormányzat a Gyulahús Kft.-be öntötte. Majd ez a cég 850 millió forintos áron megvásárolta a felszámolás alatt álló Gyulai Húskombinát Zrt. ingatlanait és eszközeit, valamint a gyulai kolbászok és más termékek márkavédjegyeit a felszámoló Nemzeti Reorganizációs Nonprofit Kft.-től. A tavaly januárban alapított Gyulahús Kft. hárommilliárd forint árbevétel mellett szerény, 27 millió forintos nyereséggel zárta az évet.

Hiába számított viszont új állami segítségre a Kapuvári Hús Zrt. és a tulajdonában lévő Kapuvári Bacon Kft. tulajdonosa, Román Gyula. Mielőtt a 7,5 milliárd forint tartozást és azonfelül 1,5 milliárdos adótartozást felhalmozó cég 2012-ben lehúzta volna a rolót, rejtélyes megmentő bukkant fel. A tulajdonos és az akkori ügyvezetés Zsobrák Péter ügyvédbojárt mutatta be egy „nagyon komoly befektető” képviselőjeként. Ő azóta eltűnt, éppúgy, mint az állítólagos befektető. A kapuvári húsüzemet egyes piaci szereplők szerint azért hagyta bedőlni az állam, hogy a három kimentett cég nagyobb esélyt kapjon a túlélésre a Csányi Sándor OTP-vezér tulajdonában lévő Pick Szeged Zrt. ellenében. A Pick térhódítását azonban aligha lehet blokkolni, tavaly 64, 2 milliárd forintos árbevételt ért el, szemben a 2012-es 57 milliárddal. Mindemellett Csányi egy összességében 13–15 milliárd forintos, zöldmezős beruházás részeként hamarosan évi egymillió sertést feldolgozni képes vágóhidat épít Mohácson. ■ RÁCZ TIBOR

liárd forint forgóeszközhitel, valamint 478 millió forint áfafinanszírozási hitel is járt. A pápai húsüzem eddig összesen csaknem 12 milliárd forint közpénzt emésztett fel. „Ahhoz, hogy a cég továbbra is fennmaradjon, átalakulásra van szükség, és erősíteni kell a márkát” – mondta Áldozó Tamás, a többségi tulajdonos pápai önkormányzat polgármestere.

Csak árnyalatnyival van jobb helyzetben a kaposvári Kometa 99 Zrt., amelyben 2 milliárd forintos tőkeemeléssel szerzett tulajdonrészt az önkormányzat, azzal a feltétellel, hogy ezt az olasz tulajdonostárs egymilliárd forinttal megtoldja. Bár a cég a 2012-ben elért 17,6 milliárd forintos árbevételét ta-

valy 18,9 milliárdosra tudta növelni, főleg az Olaszországba szállított készítmények révén, eredményességén alig javított. Vesztesége a 2012-es 2,2 milliárdos mínusz után tavaly megközelítette az egymilliárd forintot. Az önkormányzatnál ugyan van még tartalék, 1,8 milliárd forint, ami az államtól átutalt összegből megmaradt, kérdés azonban, érdemes-e ezt is a Kometába forgatni. A cég 11 milliárd forintnyi tartozást görget maga előtt, s hogy nem rest az államtól segítséget kérni, az is mutatja, hogy korábban 5,5 milliárd forint államilag garantált MFB-hitel is kapott.

Gyulán is hasonló módon indult a menés: 1,5 milliárd forint landolt a kormány

áldozatoknak tekinti: azt is, aki így jutott minimális méretű új otthonhoz, azt is, aki palotát épített, és azt is, aki a lakásarak emelkedésére spekulálva hoppon maradt. Az adósok kimentését a kormány négy éve lebegteti, a törlesztési hajlandóságot ő maga rontja le. Eddigi mentőakciói pedig – egy híján – felettébb visszas hatásúak. A tehetősebb adósoknak megkönnyítette, hogy megszabaduljanak tartozásaiktól, a legszegényebbeknek Ócsán kínált hajlékot, a középmezőnyt jelentő százazrek terheit pedig a leértékelt árfolyam-politikával súlyosbította. A kivétel a bankok, az állam és az adósok közti tehermegosztást jelentő árfolyamgát, ami azt bizonyítja: lett volna konszenzusos és – ha a felek idejében lépnek – olcsóbb megoldás is. Csak nem hadüzenettel, hanem tárgyalásokkal. Amíg ez a szétzilált pénzügyi rendszer helyreáll, újabb hosszú évek telnek el.

Halmazódó állami tartozások

A pénzügyi fegyelmet illetően az állam a saját bankjaival szemben is elnéző. Veszteségeiket készségesen kipótolja, a legnagyobbat, a Magyar Fejlesztési Bankot (MFB) csaknem valamennyi kormány a házi pénztárának tekintette. A valódi fejlesztési célon kívül neki kell kiszolgáltatnia a politikai hobbikat (az első Orbán-kormány idején például az akkori kedvenc Újpest labdarúgócsapatát és az őrző-védő Defendet futtatta), meghiteleznie a klientúrát (a Simicska Lajos érdekeltségébe tartozó Közgép részére 34 milliárdos hitelkeretet nyitott), és a csőd közelébe jutott, ám megmentendő vállalkozások végső finanszírozójaként is öt mozgó-sítják (egyebek mellett szálloda- és fürdőfejlesztések, húsüzemek kiegészítésére). Ha a kormányfő célja teljesül, és a bankrendszer fele magyar tulajdonban lesz, minden

akadály elhárul a politikai célú hitelezés elburjánzása elől, ami nyugati mércével katasztrófa a pénzügyi rendszerre nézvést.

Amúgy az állam sem szeret pontosan fizetni. A költségvetési szervek lejárt tartozása május végén 96,8 milliárd forint volt, ebből 42 milliárd 90 napon túli adósság. Volt ennél több is, tavaly novemberben kevés híján 120 milliárd lejárt tartozást rögzített a Magyar Államkincstár. Ezt az év végén bő 20 milliárddal csökkentette, amint megbizonyosodott róla, hogy a költségvetés deficit-előirányzatát teljesíteni lehet. Összehasonlításképpen: a válság kezdetén, 2008 végén az állam még csekélyke 12,7 milliárddal tartozott, a 2010-es kormányváltás idején csaknem 24 milliárddal. A lejárt tartozások állománya a 2012-es recesszió mélypontján, novemberben haladta meg először a 70 milliárd forintot, és tendenciáját tekintve azóta kúszik felfelé. A legtöbb kifizetetlen számla ▶

▶ az egészségügyi intézményeknél halmozódik fel. A kórházi adósságok újratermelődését Kornai (az egészségügyet kutató Dózsa Csaba közreműködésével) is elemezte, megállapítva, hogy egy monopolista pozícióban lévő szervezetet, bármilyen rossz is a gazdasági teljesítménye, nem lehet megszüntetni. Még ennél is súlyosabb a helyzet, ha a zavar fő okozója maga az állam (lásd Hívják a mentőt című írásunkat). „Reménytelen és önmagának ellentmondó politika nagy összevonásokat végrehajtani, és ugyanakkor pénzügyi szigorot hirdetni” – írta 2008-ban, és ezt ma már a közoktatásra is ki lehet terjeszteni.

A tervgazdasági években a kevés számú vállalat bármelyike bizonyítani tudta nélkülözhetlenségét. Hiába ismerték fel a politikusok a puha költségvetési korlát ártaimait, nem tudtak tenni ellene. Pedig egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy ha az állam a jó vállalatok jövedelmét elvonva kiségti a rosszakat, azzal konzerválja az iparszerkezetet, és visszafogja a növekedést. A veszteséges – a rendszer lényegéből következően köztulajdonban lévő – vállalatok vezetőit időről időre az Állami Tervbizottság elé citálták, amely a segítséget szigorú feltételekhez kötötte. Papíron, mert gyárbezárásra nem akadt példa. Ma már anekdotikus, hogy egy tartósan veszteséges ruházati vállalat vezetői azzal igazolták stratégiai jelentőségüket, hogy háború esetén ki gyárt inget a hadseregnek, ha nem ők, vagy hogy a megszüntetésre kizemelt cégek listáján még a kalapgyár is bizonyította pótolhatatlanságát és azt, hogy állami támogatással talpra áll. A költségvetési korlát a rendszer-váltás után a privatizációval, majd a szigorú csőd- és felszámolási törvénnyel keményedett meg, utóbbi vetett véget a vállalati körbeartozásoknak is. Állami mentőakciók azonban továbbra is voltak, a válságágazatokban, például a vas- és acéliparban csak ideig-óráig tudták fenntartani az elavult kapacitásokat. A mindmáig utolsó, folyamatos állami segítségre szorult nagyvállalat a Malév volt, amely azzal bukott be, hogy a neki juttatott tiltott támogatásokat Brüsszel lefűlelte. Ma a húsipar területén szórja számolatlanul a közpénzt az állam (lásd Elfűstölt tízmilliárdok című írásunkat).

Beomlásveszély

Ma már teljes arzenál van a kormány birtokában, hogy segítők hajlamait kiélhesse. A módosított csődtörvény felhatalmazásával stratégiaileg kiemelt jelentőségűnek minősíthet minden olyan gazdálkodó szervezetet,

amelyet „nemzetgazdasági érdekből” vagy „kiemelt közérdekből” meg kell szabadítani adósságaitól, vagy át kell alakítani. A lista terjedelmes, rajta van mások mellett több húsüzem, a vörösiszap-tragédia után állami felügyelet alá vont Mal Magyar Alumínium Zrt., a 11 milliárd forint MFB-hitel visszafizetésére képtelen, felszámolás alatt álló Magtárház Kikötő Kft., a köz- és magánberuházások együttműködésében felépült, államosításra kizemelt oktatási intézmények háromtucatnyi beruházója és üzemeltetője, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, amelynek székházát a budapesti Kossuth Lajos téren újjá kell építeni. A törvényi definíció alapján szinte bárki felkerülhet rá.

Más módon is korlátlaná tette beavatkozási lehetőségét az üzleti világba a kormány, amely elöszeregettel kreál új monopóliumokat. Ezt megkönnyítendő az Országgyűlés törvényt alkotott arról, hogy a munkahelyek megőrzését, a nemzetközi versenyképesség erősítését, az ellátás biztonságát segítő összefonódásokhoz nem szükséges a Gazdasági Versenyhivatal engedélye. Aztán ilyennek minősítette a kormány a német RWE részesedésének kivásárlását a Fővárosi Gázművekből, a Takarékbank és a Magyar Takarékszövetkezetek fúzióját, a két tankönyvkiadó (a Nemzedékek Tudása és az Apáczai), valamint a műsorszóró Antenna Hungaria Zrt. államosítását. Mindemellett ma már csak többségi állami és önkormányzati tulajdonú vállalkozások folytathatnak víz- és hulladékgazdálkodást, kizárólag koncesszió birtokában lehet trafikot nyitni, a patikákat pedig, szintén törvényi erővel, az erre szakosodott kiskereskedelmi hálózatok kezébe a gyógyszereszek veszik birtokba.

Hónapról hónapra bizonyítja a kormány, hogy saját elgondolása, kénye-kedve szerint

bármelyik részpiacon bármikor megváltoztatja a tulajdoni viszonyokat, a működő cégek részesedését, s ha szükségesnek tartja, ehhez az adórendszert is felhasználja. Amire szemet vet, megszerzi. Ügyet sem vet a ma ismét divatos közgazdász, John Maynard Keynes figyelmeztetésére: „fontos, hogy az állam ne foglalkozzon olyan dolgokkal, amelyeket az egyének már most is végeznek, függetlenül attól, hogy egy kissé jobban, vagy egy kissé rosszabbul csinálná ezeket. Az állam dolga az, hogy olyasmikkel foglalkozzon, amivel jelenleg senki nem foglalkozik” – írta az állami beavatkozások teoretikusa a The End of Laissez-Faire című művében.

A túlbujánzó kimenekítéseknek és államosításoknak az a kockázatuk, hogy egyre nagyobb nyomás nekedezik a költségvetésre. A központosítással és államosításokkal magára vállalt feladatokra egyre több pénzt von el az üzleti szférától, mégsem képes azokat maradéktalanul teljesíteni. Az állami költelezés végső mértékének ugyanis valódi korlátai vannak. Részben számszerűek, mint a maastrichti deficienszabály, részben valószínűsítők: az, hogy a hitelezők meddig hajlandók egy államot finanszírozni, és mennyiért, milyen felárral. Ha a bevételek és a kiadások közt nő a feszültség, elkezdődik a számokkal való trükközés, felgyorsul a forráskivonás, az egyes területek amortizálása, magyarul: legatyásítása. Mindez fájóan jól ismert jelenség a közelebbi és távolabbi múltból is. Magyarország már évtizedek óta ebben él. Most pedig újabb változáson esik át. Ez már nem a „puha költségvetési korlát” szindróma világa, hanem még feltáratlanabb terep: a gazdaság minden szegletébe bármikor benyomuló, arra önmagának korlátlan felhatalmazást adó államé. ■ FARKAS ZOLTÁN